[1] Tekst en foto's Ruud en Ina Metselaar – www.comomeerinfo.nl

Sondrio

Inleiding

Sondrio is een typische provinciehoofdstad d.w.z. het administratieve centrum van de gelijknamige provincie en winkelcentrum voor de omgeving. U vindt er vele restaurants en terrasjes. In deze Nieuwsbrief beschrijf ik een wandeling door het oude centrum. De hele wandeling is minder dan 2 km lang. Hierbij is inbegrepen een klim van 60 m naar het kasteel Masegra, maar als alternatief geef ik een iets kortere route waarbij u niet hoeft te klimmen en dalen.

De geschiedenis van de stad

Hoewel er in het gebied van Sondrio vondsten uit de prehistorie en Romeinse tijd zijn gevonden, dateert de stad zelf uit de Longobardische tijd. Tijdens de invallen van de barbaren kwamen er vele vluchtelingen, vooral uit de Po-vlakte naar het Valtellina, die nieuwe kennis naar het gebied brachten. Al snel kwam er een kasteel van een leenheer in naam van de bisschop van Como. Vrijwel zeker werd in 1040 de pieve Sondrio door de koning Hendrik III toegekend aan de familie van de Capitanie, die het kasteel Masegra bewoonden. Nadat het vele malen werd verwoest en weer herbouwd, ging het in 1436 over naar de familie Beccaria en later naar de machtige familie van Grigioni, de Salis. In de periode van de strijd tussen de Welfse familie van de Vittani en de Ghibellijnse Rusca familie uit Como, koos Sondrio partij voor de Vittani. In 1309 werd de stad in de omgeving van de klokkentoren verwoest en afgebrand en vluchtte de bevolking naar de wijk rond het piazza Angelo Custode en de via Scarpatetti. Uit vrees voor de woede van Franchino Rusca, de nieuwe heerser in Como, werd in 1318 een verdedigingslinie van palissaden rond de stad gebouwd, die in 1325 door een echte muur werd vervangen. Deze muur had twee poorten, een in de weg die naar de brug over de Adda leidde en een op het huidige piazza Quadrivio, naar het oosten. Later kwamen er meer poorten, een bij de brug over de Mallero en een aan de zuidkant bij het largo Foppa. Naast de Mallero, bij de huidige via Beccaria, waren vele molens die gebruik maakten van de waterkracht en was er een bevloeiingssysteem voor de akkers. Toen in 1335 Como in de handen van de Visconti viel, gingen het Valtellina en Sondrio mee en in 1450 werden ze onderworpen aan de Sforza. In 1512, na 10 jaar Franse overheersing werd het Valtellina en de graafschappen Bormio en Chiavenna bezet door de Grigioni, die de regeringszetel in Sondrio vestigden in het palazzo Pellegrini. De stad ontwikkelde zich steeds meer tot het politieke zwaartepunt van het Valtellina. De overheersing door de protestantse Grigioni, die ook veel katholieke kerken confisqueerden, zette kwaad bloed bij de bewoners. In 1620 begon op 20 juli in Tirano en Teglio een bloedige opstand tegen de Grigioni, welke zich uitbreidde naar Sondrio. Daarop vluchtten de magistraten via het Val Malenco naar het Engadin. In begin

[1] Verzoeken om toezending per email aan: r.metselaar@comomeerinfo.nl

augustus kwamen er gewapende troepen om de opstand te onderdrukken en het gebied opnieuw te bezetten, maar door tussenkomst van de Spanjaarden moesten de Grigioni zich terugtrekken, zij het niet dan na verwoesting van Sondrio. In 1623 namen de Spanjaarden zitting in een commissie ingesteld door paus Gregorius XV om een oplossing te vinden voor de tegenstelling tussen Frankrijk en Spanje over de controle over het Valtellina. Toen de bemiddeling geen succes had, kwam de Liga van Avignon, ingesteld door Parijs en Venetië, om het gebied met een leger te bezetten. In november 1624 kwamen de troepen over de Bernina door het Val Poschiavo en nadat ze Tirano hadden ingenomen, veroverden ze in januari het kasteel van Sondrio. Dit bleef de basis voor de militaire operaties tot er in 1627 een eind kwam aan het conflict. Twee jaar later werd het gebied door een nieuwe ramp getroffen, toen de keizerlijke troepen van de Lanzichenecchi de pest verspreidden door het hele gebied. Door deze epidemie werd het bevolkingsaantal tot een derde gereduceerd. Daarna volgde een nieuwe militaire campagne van de Fransen onder leiding van de graaf van Rohan, die vier grote overwinningen behaalde op de Spaanse en keizerlijke troepen en het gebied in de jaren 1635-‘37 bezette. Na de capitulatie van Milaan op 3 september 1639 kwam het Valtellina weer onder de Grigioni en kwam er rust tot de 18e eeuw. Tijdens de 18e eeuw had de stad meerdere keren te lijden van de overstromingen van de Adda en de Mallero.

Het piazza Garibaldi

Op 19 juni 1797 schaarde de Raad van de Vallei zich in grote meerderheid achter het voorstel tot volledige afscheiding van de Grigioni en stuurde men een delegatie naar Bonaparte in Milaan met het verzoek deel te mogen uitmaken van de Cisalpijnse Republiek. Op 22 juni richtte de bevolking de Vrijheidsboom op, op het huidige piazza Cavour, en kort daarna werd de gouverneur van de Grigioni, die nog maar net enkele dagen in functie was, afgezet. Na de inlijving in de Cisalpijnse Republiek werd Sondrio hoofdstad van het departement van de Adda en Oglio en na de Oostenrijkse bezetting (mei 1797 tot juni 1800) zetel van de vice-prefectuur van het departement Lario. In 1805 onder Regno Italico werd het hoofdstad van het departement Adda en vanaf 1814 onder de Oostenrijkers van de provincie Sondrio. Onder keizer Ferdinand I werd het in 1839 zetel van de prefectuur, kreeg het een

Kamer van Koophandel, een gevangenis voor politieke gevangenen en een militaire kazerne (kasteel Masegra). De topografie van de stad veranderde ook door de aanleg van de weg naar de Stelvio en na de grote overstroming van de Mallero in 1834, toen er een dijk langs de rivier werd aangelegd en een extra brug, waarna het piazza Garibaldi werd aangelegd. De bevolking, die in 1811 3262 zielen telde was in 1861 toegenomen tot 5954. In 1925 waren er zes spinnerijen, in 1870 werd de Società Enologica Valtellinese opgericht, in 1871 de Banca Popolare di Sondrio die het karakter had van een Boerenleenbank. In dat jaar kwam er ook de eerste kleuterschool. Een grote gebeurtenis was de opening van de spoorlijn Colico – Sondrio op 16 juni 1885. De 1e Wereldoorlog trof Sondrio zwaar en de kerk van S. Rocco werd ingericht als militair hospitaal. In 1927 was er weer een doorbraak van de Mallero. Na 1945 breidde de stad zich snel uit en ontstonden er nieuwe wijken en werd er helaas in het oude centrum nogal wat gesloopt. De huidige bevolking bedraagt ongeveer 22000 personen.

Rondwandeling

Piazza Garibaldi

We beginnen onze wandeling op het piazza Garibaldi. Dit plein ontstond tijdens de Oostenrijkse overheersing en heette Piazza Nuova ter onderscheid met het Piazza Vecchia of Mercato, dat nu piazza Cavour heet. Aan de W-kant stond een monument in wit marmer in de vorm van een obelisk. Het werd gebouwd in 1834 als dank aan keizer Ferdinand I van Oostenrijk, die na de vreselijke overstroming van dat jaar grote dijken lang de Mallero had laten bouwen. Het staat nu op het pleintje bij de brug over de Mallero, bij het palazzo Martinengo. In het midden van het plein was een fontein met een buste van keizer Frans I tot het in 1848 bij een volksoproer tegen de Oostenrijkers werd verwoest. In 1909 kwam op deze plaats een monument in brons voor Giuseppe Garibaldi, met een bas-reliëf dat de gevangenneming uitbeeldt van enkele Oostenrijkers in 1866.

Obelisk en het palazzo Martinengo

Aan de Z-kant ligt het Teatro Sociale dat in 1824 werd geïnaugureerd ter gelegenheid van het carnaval. In 1840 werd voor Antonio Rusconi een gebouw naast het theater gebouwd, dat in 1891 overging naar de Banca d'Italia. Daarnaast zien we het hotel Della Posta (1834) en het palazzo della Banca Popolare di Sondrio (1874). Aan de noordkant kwam in 1824 een gebouw voor de Banca della Valtellina. Daarnaast ligt een pleintje met de eerder genoemde obelisk en het palazzo Martinengo.

Het palazzo heeft een neoklassiek uiterlijk met een portico op een terras, maar stamt al uit de 16e eeuw. Het werd gebouwd voor de graaf Ulisse Martinengo (1537-1609), die vanuit het gebied rond Brescia hierheen vluchtte als aanhanger van het protestantse geloof. In 1646 verkochten de families Salis en Parravicini, erfgenamen van graaf Martinengo, het gebouw aan de vicaris van het dal. In dit palazzo is nu een schitterende mineralogische verzameling ondergebracht[2].

Binnenplaats palazzo Carbonera *balkon casa Romegialli*

Piazzetta Carbonera

Van Piazza Garibaldi lopen we in W-richting over het Largo Lambertenghi en de brug over de Mallero rechtuit over de via Simoni naar het Piazzetta Carbonera. Hier vinden we op nr. 4 het gelijknamige palazzo, gebouwd in het begin van de 16e eeuw voor leden van de familie Parravicini, zoals blijkt uit de wapenschilden op de architraven van de portico en boven de vensters van de loggia op de eerste verdieping (één ervan is gedateerd 1533).

Het gebouw heeft een streng uiterlijk, maar het is de moeite waard om door de grote deur het binnenhof op te lopen. Aan de achterzijde van het hof is een portico met een gewelf met drie bogen op marmeren zuilen en elegante renaissance kapitelen. Er boven is een loggia met zes boogopeningen op zuiltjes, naar een elegant portaal. Op de tweede verdieping is nog een loggia. Van het hof loopt een trap met gemetselde zijkanten naar de eerste loggia. De portico en de loggia zijn gedecoreerd met het wapen van de Parravicini.

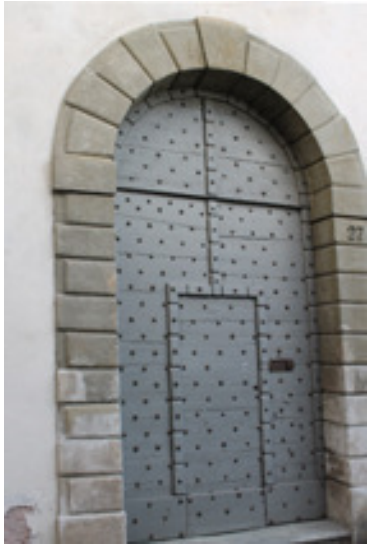

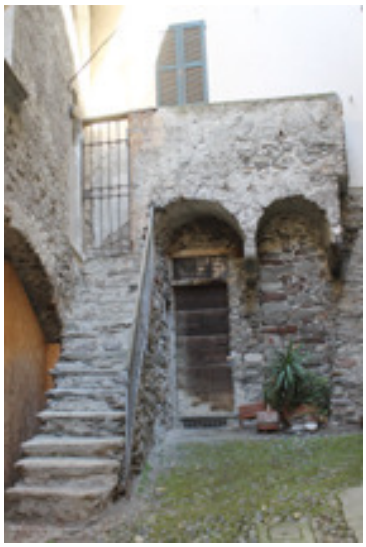

Palazzi op nummers 27, 30 en 32 in de via Romegialli

[2] Openingsuren van het Museo dei Minerali della Valtellina e Valchiavenna: vrijdag 16.30 – 18. 30, de overige dagen op verzoek

Op de hoek van het pleintje ligt het casa Romegialli, nu een restaurant, met de ingang op nr. 46 in de via Romegialli. Deze straat was een onderdeel van de oude Via Valeriana, de verbindingsweg tussen de dorpen van het Valtellina. Ze is het hart van de wijk Cantone, die ontstond in de 15e eeuw. Het Casa Romegialli heeft een mooi stenen portaal uit 1787 en op de verdieping een terras met fraaie borstwering. Tegenover nr. 46 ligt het ex-casa Sertoli Rajna, waar de bekende taalkundige en literator Pio Rajna (1847-1930) woonde, dan volgt op nr. 30 weer een huis met een mooi portaal. Opmerkelijk is ook het zeer oude huis op nr. 32 met een borstwering ondersteund door twee rondboogjes. Ook aan de rechterkant staat het palazzo Sertoli Guicciardi met mooie decoraties op de muur aan de kant van de Mallero. Tegen het eind van de straat,, op nr. 10, zien we boven een portaal een fresco van Pietro Ligari, het enig overgeblevene van de stad, uitbeeldend de *Kroning van de Maagd* (1750). Kort daarvoor is links een smalle klinkerstraat, de via Baiacca, die omhoog loopt naar de weg door het Val Malenco. De via Romegialli eindigt met een verbreding bij de dijk van de Mallero, vlak bij de nieuwe brug, die gebouwd werd na de overstroming in 1987. Opvallend is het hoekhuis, casa Mozzi, met op de hoek een fresco uit 17e eeuw met een afbeelding van de heiligen *Gervasio en Protasio*.

De Mallero gezien vanaf de brug aan het einde van de via Romegialli

Piazza Cavour en piazzetta Dell'Angelo Custode

Na de brug komen we op het vroegere piazza Vecchia, nu piazza Cavour, tot de 18e eeuw een van de levendigste plekken in Sondrio. Hier was een specerijenwinkel, het enige hotel van de stad en de paardenwisselplaats. Een document uit 1492 geeft aan dat Lodovico Il Moro de stad het recht gaf hier de markten te houden en tot vrij recent stonden hier de marktkramen en vonden er de jaarmarkten plaats, waar boeren uit de wijde omgeving hun producten en vee kwamen verkopen. Interessant zijn vooral de huizen aan de oostkant. Tussen de twee laatste begint de Salita Ligari met stenen trappen die naar Castello Masegra leiden. Vlak na een typische boog tussen enkele huizen aan de rechterkant vinden we het bescheiden huis waar de schilders Ligari woonden.

We lopen naar de ZO-hoek van het plein, waar de via Longoni begint, met barokportalen op nr. 4 en 7, en een huis uit 1641 op nr. 10 met gestucte friezen en met balkons.

Via Longoni 10

kerkje van de Engelbewaarder

Via Longoni 31

De straat leidt naar piazetta dell'Angelo Custode (Engelbewaarder), het hart van de middeleeuwse stad. Hier ligt het kerkje dell'Angelo Custode gebouwd in 1658 op wens van de edelman Francesco Carbonera en enkele buren, die hiervoor een groot stuk rots lieten weghakken. Vijf jaar later kreeg het kerkje ook nog een klokkentoren, die deels tegen de kerkmuur, deels tegen de rotswand staat. Het altaar in het kerkje is versierd met een doek van Ercole Procaccini (ca1660) met de *Engelbewaarder die een kind langs de weg naar de verlossing* leidt.
Op het pleintje vinden we ook het 17^{e}-eeuwse casa Longoni op nr. 31 met barokportaal, een hofje met zuilengang en gedeeltelijk gesloten loggia; het casa Bosatta met portico met ingang in vicolo S.Siro nr. 2; het casa Marlianici op nr. 10 met een elegant portaal en een hangende tuin. In het huis is ook een mooie stüa uit de 17^{e} eeuw. Zo'n stüa is een woonkamer die meestal bekleed is met houten wanden en een (tegel)kachel die van buiten de kamer werd gestookt.

We nemen nu het korte straatje via Dell'Angelo Custode, waarin op nr. 5 het 18^{e}-eeuwse casa Carbonera met barokportaal en twee balkons met een smeedijzeren hekwerk. In het hof aan de linkerkant, bevindt zich een oude constructie die van een van de torens was die men in de middeleeuwen bij de huizen van aristocratische families aantrof. Het bezit van een toren was een manier om de rijkdom van de familie te tonen en bovenin de toren waren er duivenhokken, niet zo zeer voor postduiven als wel voor duiven die konden worden gegeten. Door een klein, stenen portaal komt men op een heel klein vierkant binnenplaatsje met balkons aan alle zijden met smeedijzeren hekwerk. Tegenover de ingang is er een deur die toegang geeft tot het huis, en waarboven we, tussen twee allegorische figuren uit 1778, een Latijns opschrift lezen.

We lopen door in oostelijke richting en komen dan in de via Lavizzari met op nrs. 1 en 3 dubbele portalen uit de 17^{e} eeuw en op nr. 4 het casa Maffei met een mooi atrium met gewelf op korte zuilen en loggia's aan de zuidkant. Het huis heeft op de eerste verdieping een plafond met fresco's met *Apollo en Piton* uit de 18^{e} eeuw. Op de nrs. 9 en 15 zien we portalen met rondbogen, en ten slotte op nr. 20 het noordportaal van het16^{e}-eeuwse palazzo Sassi-Lavizzari, waarin het Museo Valtellineae di Storia ed Arte is gevestigd (Voor een korte beschrijving van het museum zie route B).

Piazza Quadrivio met fontein en achteraan het palazzo Sertoli

Piazza Quadrivio

De straat eindigt op het karakteristieke, vierkante piazza Quadrivio met een ronde, 19e-eeuwse fontein en op nr. 8 de voorgevel van het barokke palazzo Sertoli, dat nu de zetel van de Credito Valtellinese is. De gevel is versierd met stucwerk friezen. Het complex omvat eigenlijk drie 17e-eeuwse palazzi met op nr. 1 het palazzo Paribelli dat verbonden is met palazzo Giacconi en palazzo Sertoli . De familie Sertoli kocht het palazzo in 1616 maar liet het tussen 1634 en 1640 grondig verbouwen. In 1715 werd in opdracht van Giovanni Tommaso Sertoli de kapel gebouwd, gewijd aan S. Francesco Saverio, met een enkel altaar en een kleine loggia boven de ingang. Pietro Ligari maakte in 1717 het schilderij van *Sint Franciscus Saverio die een indiaanse prinses* doopt; boven het altaar hangt een doek dat de *Dood van S. Franciscus* uitbeeldt. In dezelfde periode werden ook de balzaal en aangrenzende salons gebouwd. Deze ruimtes zijn schitterend gedecoreerd met fresco's van de broers Giuseppe Antonio en Gian Antonio Torricelli uit Lugano; opvallend is het grote tromp l'oeil van Giovan Antonio in de balzaal. Vrijwel alle wanden zijn gedecoreerd in de rococostijl van die tijd. Ten slotte, werd in begin 1800 de zuidvleugel gebouwd en werd de tuin aangelegd.

Interieur palazzo Sertoli

Het deel dat palazzo Giacconi wordt genoemd, ontstond in de tweede helft van de 17e-eeuw. Het palazzo van de familie Paribelli werd gebouwd rond de structuur van een van de torens van de 14e-eeuwse stadsmuur. Het werd ook aangekocht door de Sertoli en was enkele tientallen jaren in gebruik als gemeentehuis. De grote wijnkelders herinneren aan de activiteiten in de wijnhandel van de familie. De tuin, die open is voor het publiek, telt een groot aantal beelden.

In de hoek, rechts van de ingang van de bank, zien we de Porta de Prada, vroeger onderdeel van de stadsmuur rond het centrum van de stad.

Op het plein moet u kiezen uit route A, die langs het kasteel Masegra loopt of de kortere route B.

Route A

Via Scarpatetti en Castello Masegra

Als u het Castel Masegra van dichtbij wilt bekijken, neemt u vanaf het plein in noordelijke richting de via Scarpatetti, die na 60 m klimmen uitkomt bij het kasteel. Dit is een van de meest karakteristieke en oude straatjes van de stad. De eerste huizen werden bewoond door de adel, zoals op nr. 2 het ex-Casa Stoppani. De meeste andere huizen waren van landarbeiders die de grond van leenheren en eigenaren bewerkten. Vaak hebben ze de karakteristieke 'ballatoi', de houten balkons die we overal aan de traditionele woningen in het Valtellina tegenkomen. In het straatje komen we ook langs een kapelletje (17e – 18e eeuw) bijgenaamd Madonna dell'Uva, vanwege het polychrome beeld van de Madonna met kind, met in de hand een druiventros.

Het kasteel Masegra is het enig overgebleven middeleeuwse kasteel in Sondrio[3]. Het werd gebouwd in 1048 door Alberto Capitanei, wiens familie acht jaar eerder de pieve Sondrio als leen had gekregen van Hendrik III. Het kasteel was één uit een netwerk van torens, forten en voorposten die het grondgebied van de familie moesten beschermen. Het werd meerdere keren verwoest en herbouwd en de familie hield het in bezit tot 1436 toen Jacopa, de laatste afstammeling trouwde met Antonio Beccaria. Deze familie beheerde het tot ze in 1593 het Valtellina verlieten en het overdroegen aan de machtige familie van Grigioni, de Salis. Na de eenwording van Italië werd het een militaire kazerne. Het kasteel heeft een plattegrond in de vorm van een trapezium met twee torens aan de noordkant. Er zijn drie zalen met mooie cassetteplafonds, een grote en een kleine salon met mooie gewelven, waarop we fragmenten van 16e -eeuwse fresco's zien. Op de binnenplaats is een 16e -eeuwse loggia.

Kasteel Masegra

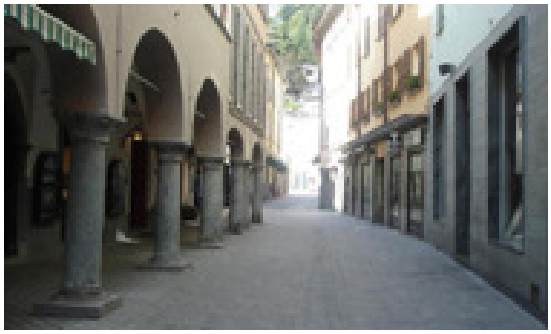

Arcades in de oude binnenstad

Volg de weg onder langs het kasteel en houdt links aan tot u links over de trappen van de Salita Ligari terug omlaag gaat en uitkomt op het piazza Cavour. U kunt ook de langere weg nemen rond het

[3] Men is al jaren bezig aan de restauratie en af en toe is het mogelijk het kasteel te bezoeken. In het kasteel was ook het museum gevestigd over de geschiedenis van de Grigioni in het Valtellina, maar er wordt nog gezocht naar een nieuwe huisvesting voor de collectie

kasteel over de via Masegra en langs de vroegere katoenfabriek Fossati, met een grote bocht terug naar de Mallero en langs de rivier terug naar het piazza Cavour.

Via Beccaria, piazetta Rusconi en piazza Campello

Hier neemt u aan de zuidkant de via Beccaria[4]. We passeren rechts een zuilengang uit de 16e – 17e eeuw en komen uit op het piazzetta Rusconi. Tot het begin van de 14e eeuw waren hier slechts akkers die bevloeid werden met water uit de Mallero. Nu lopen er nog steeds kanaaltjes, die men 'Malleretti' noemt, onder het pleintje. Links is een apotheek waar men binnen nog een mooie verzameling oude vijzels en bruin glazen apothekerspotten heeft staan. Van het pleintje volgen we links de via Cavalotti met oude huizen en winkels. Op nr. 21 staat het casa Ferrari met een portaaltje met het familiewapen uit midden 16e eeuw, een klimmende griffioen. De straat eindigt op het grote piazza Campello met de collegiale kerk van SS. Gervasio e Protasio, de klokkentoren en het palazzo Communale, ex-palazzo Pellegrini.

In het park aan de zuidkant van het plein staat het monument voor het Verzet, ontworpen in 1967 door de beeldhouwer Livio Benetti. Tussen de gestileerde bronzen figuren op de bovenkant zien we de allegorie van de dood.

Klokkentoren op pza. Campello *monument voor het verzet* *grifioen op casa Ferrari*

De kerk van de heiligen Gervasio en Protasio

De kerk is een van de oudste van het Valtellina en wordt al in een document uit 1100 genoemd. Ze werd vele malen verbouwd en uitgebreid tot ze in de 18e eeuw werd vervangen door een veel grotere naar ontwerp van P. Ligari. Volgens het plan zouden er twee dwarsschepen komen, maar door zowel ruzies als geldgebrek was eind 1700 alleen nog het hoofdschip voltooid. In 1798 kwam hier een koor bij in neoklassieke stijl, die slecht bij de rest van het gebouw paste. Eerst in 1838 werd de gevel, ook in neoklassieke stijl voltooid, met fresco's van de *Madonna met Kind en de heiligen Gervasio en Protasio*, maar ondanks een restauratie in 1951 is er weinig van over. De klokkentoren, eveneens naar

[4] Voor de volledigheid wijs ik op een kleine omweg die iets buiten onze route ligt. Als u van het piazza Cavour rechtsaf langs de rivier de Mallero Cadorna volgt dan bereikt u na tweehonderd meter rechts het smalle straatje Fracaiolo, dat met een bocht langs een steile rots weer terugloopt naar de weg langs de rivier. In het straatje ziet u een oude gemeenschappelijke wasplaats (een 'lavatoio'), waar achter de tuin ligt van de Societa Maschile di Sondrio en verder een hofje en een metalen schoepenrad voor metaalbewerking. U kunt nu langs de rivier weer terug naar het piazza Cavour voor het vervolg van de rondwandeling over de via Beccaria.

ontwerp van Ligari, werd na verschillende onderbrekingen en wijzigingen, voltooid in 1763. In het oorspronkelijk ontwerp was de hoogte 80 m maar na zijn dood in 1752 werd het plan door de architect Pietro Solari uit Como gewijzigd en kreeg de toren een hoogte van 58 m. In de toren is een klein museum.

Binnen de kerk is het tongewelf verdeeld in drie vakken. Het eerste en derde tonen fresco's, het middelste een grote medaille met *Maria Hemelvaart* tussen engelen. Op de triomfboog zijn de naamheiligen afgebeeld. De langskapellen werden door P. Ligari getekend maar eerst in de 18e eeuw gerealiseerd door de broers Buzzi. In een nis links staat de doopvont uit de 16e eeuw, met een rijke decoratie. Tussen de eerste en tweede kapel links hangt een groot doek van P. Ligari met *Het wonder van S. Gregorius de Grote* (1720). Op de lessenen tussen de 2e en 3e kapel rechts een belangrijk doek van G. Petrini met *De overgang van S. Jozef* (1755) en tussen de 1e en 2e kapel rechts is ook het schilderij van P. Ligari met *De Madonna met Kind en de heiligen Domenico en Stefano* (1738) zeer de moeite waard.

Palazzo Pretorio (gemeentehuis) zuidgevel *oostgevel*

Het palazzo Communale

Op de hoek met de Corso d'Italia ligt het Gemeentehuis, gevestigd in een van de mooiste gebouwen van de stad, het palazzo Pretorio. Dit palazzo werd in 1522 gekocht namens de Raad voor de Vallei als zetel voor de regering van de Grigioni en residentie voor de gouverneurs.

Het gebouw werd vele malen verbouwd maar behield het oorspronkelijke portaal met stenen in diamantvormige bossage. Na de overgang in 1797 naar de Republiek Cisalpina en vervolgens in 1815 naar Oostenrijk, bleef het in dienst als gerechtshof. In 1865 werd het overgenomen door de gemeente Sondrio en in gebruik genomen als gemeentehuis. Bij een verbouwing in 1915-17 werden op de gevel ornamenten aangebracht in de lokale renaissancestijl. Langs de daklijst zijn de wapens afgebeeld van de belangrijkste gemeentes in de provincie. Tussen de vensters van de eerste en tweede verdieping zien we zeven wapens van de Visconti-Sforza's. Bij deze verbouwing werd ook het balkon boven de ingang aangebracht. De binnenplaats heeft een loggia met portico uit de 16e eeuw. Tegen het plafond van de gang van binnenkomst zien we een aantal fresco's: het centrale fresco is van Cesare Ligari en toont een allegorie van de rechtvaardigheid; aan de zijkanten wapens van families van Grigioni en uit Sondrio en een kaart gedateerd 1707 en opgedragen aan de twee gouverneurs van het dal. Ook vele kamers zijn gedecoreerd met fresco's. De kamer van de burgemeester is een originele 16e -eeuwse stüa, afkomstig uit het palazzo Rigamonti dat plaats moest maken voor een modern flatgebouw. De raadszaal werd in 1994 gebouwd door de architect Daniele Ligari en heeft op alle wanden fresco's van de schilder Angelo Bellini. Deze beelden de geschiedenis van het dal, de kunsten, de architectuur en het landschap uit.

Van het piazza Campello bereiken we over de Corso Italia het beginpunt van de wandeling, het piazza Garibaldi.

Route B

We slaan in de zuidwest hoek van het piazza Quadrivio de via M. Quadrio in. Op nr.27 staan we bij de voorzijde van het eerder genoemde palazzo Sassi di Lavizzari, nu het Museo Valtellinese di Storia ed Arte[5].

Het gebouw dateert uit de 16e eeuw en werd in 1922 door Francesco Sassi de Lavizzari aan de gemeente geschonken. De strenge gevel heeft een portaal met stenen uitgevoerd in bossage en met een timpaan uit twee helften. Door een korte portico komen we op een hof met twee zuilengalerijen. Sinds 1990 is het ingericht als museum. Het biedt onderdak aan een archeologische verzameling uit de prehistorie en de Romeinse tijd en geeft een overzicht van de Valtellinese kunst van de middeleeuwen tot onze tijd. Van bijzonder belang is de collectie Ligari met schilderijen en tekeningen van deze beroemde lokale kunstenaarsfamilie uit de 17e – 18e eeuw. Ook kunt u hier een voorbeeld zien van een stüa met houtsnijwerk en een plafond met wapens van de families van Grigioni die het dal van 1512 tot 1797 overheersten.

Links: entree van het palazzo Sassi de Lavizzari, nu museum

Rechts: gevel van palazzo Guicciardi

Over de via Quadrio en via Pelosi komen we uit op het grote piazza Campello met de collegiale kerk van SS. Gervasio e Protasio, de klokkentoren en het palazzo Communale, ex-palazzo Pellegrini. De beschrijving van deze gebouwen vindt u onder route A.

In het park aan de zuidkant van het plein staat het monument voor het Verzet, ontworpen in 1967 door de beeldhouwer Livio Benetti. Tussen de gestileerde bronzen figuren op de bovenkant zien we de allegorie van de dood.

Van het piazza Campello vervolgen we de route door de via Cavalotti in de noordwest hoek van het plein. De straat heeft verschillende oude huizen en winkels. Zo ziet u op nr. 21 het eerder genoemde Casa Ferrari met een portaal met een wapen uit het midden van de 16e eeuw, dat een klimmende

---

[5] Openingsuren van dinsdag tot vrijdag van 9.00 tot 12.00 en van 15.00 tot 18.00 u.
Zaterdag en feestdagen van 15.00 tot 18.00 u. Gesloten op maandag, 1 januari, Paaszondag, 15 augustus, 1 november en 25 december

griffioen uitbeeldt. Dit is het wapen van de familie Ferrari uit Montagna, die in de 14e eeuw in het Valtellina kwam wonen. Dan komen we op het piazzetta Rusconi met een apotheek waar u binnen nog een serie oude vijzels en bruine apothekerspotten ziet staan. We vervolgen de route over de via Beccaria met links een portico uit de 16e – 17e eeuw. Tot het begin van de 14e eeuw waren hier slechts akkers die bevloeid werden met water uit de Mallero. Nu lopen er nog altijd kanaaltjes, die men 'Malleretti'noemt onder het pleintje en de straat. Aan het eind van de straat komen we weer op het piazza Cavour. Als u van hier naar links de via Lungo Mallero volgt bereikt u het beginpunt van onze wandeling, het piazza Garibaldi.

Bezienswaardigheden buiten de route

Op het piazza Campello, in het verlengde van de Corso d'Italia loopt de via Piazzi. Aan het begin hiervan staat het neo-klassieke ex-palazzo Botterini de Pelosi. Aan de zuidkant hiervan ligt de tuin van het palazzo Sassi de Lavizzari met een fontein en een aantal bustes. Aan de westkant van de straat ziet u het moderne kantoor van de Kamer van Koophandel. Hiernaast, links, begint het straatje via del Gesù met aan het eind casa Guicciardi. Op nr.11 zien we een portaal met een hofje en een portico. Als we teruglopen naar de via Piazzi dan passeren we links het gebouw van de Società Enologica Valtellinese en we komen dan op het Largo Sertoli, waar we linksaf de via IV Novembre inslaan. Hier staat in een tuin de villa Quadrio, nu de bibliotheek Pio Rajna. Iets verderop nemen we rechtsaf de via S. Giovanni Bosco naar een pleintje met de kerk van S. Rocco uit de 16e eeuw.

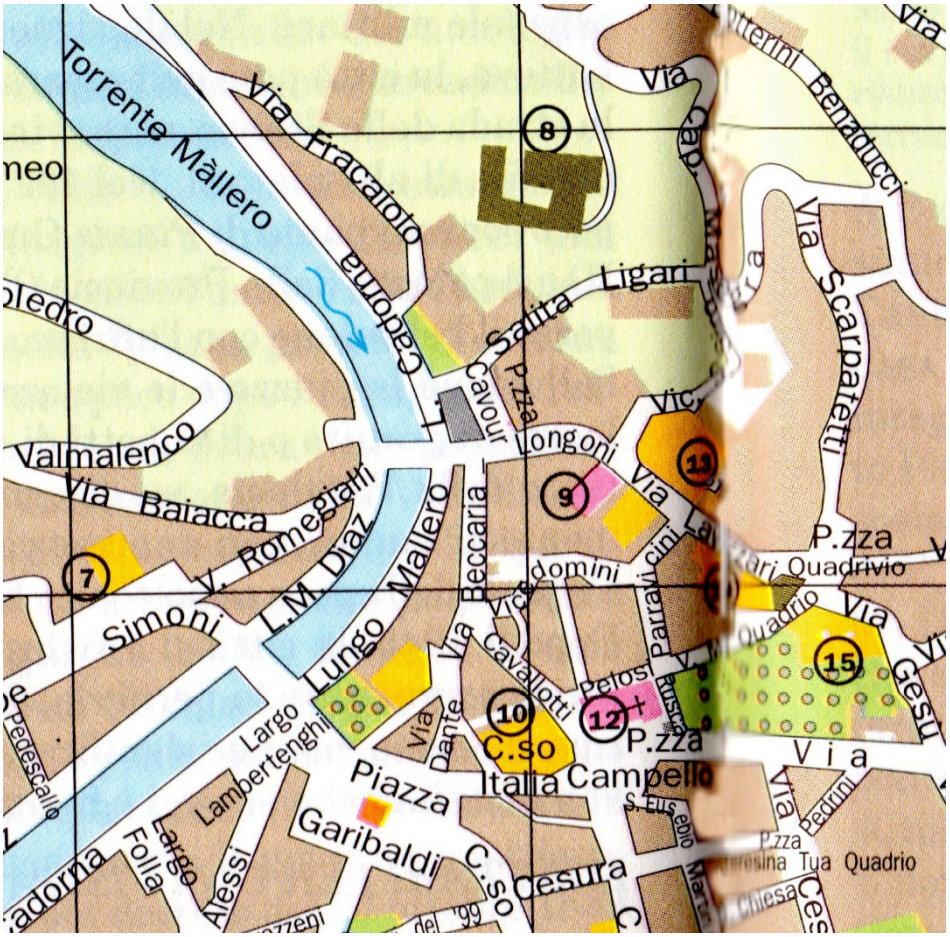

8 Castello Masegra
7 palazzo Carbonera
9 kerk dell'Angelo Custode
10 Palazzo comunale
12 SS.Gervasio e Protasio
13 casa Bosatta e Carbonera
14 palazzo Sassi de Lavizari (museum)
15 Palazzo Sertoli